

TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO

FRAME-PROJEKTI PÄÄTTY – MITÄ OPITTIIN?

27.11.2012

Tutk.joht. Juha Vinha

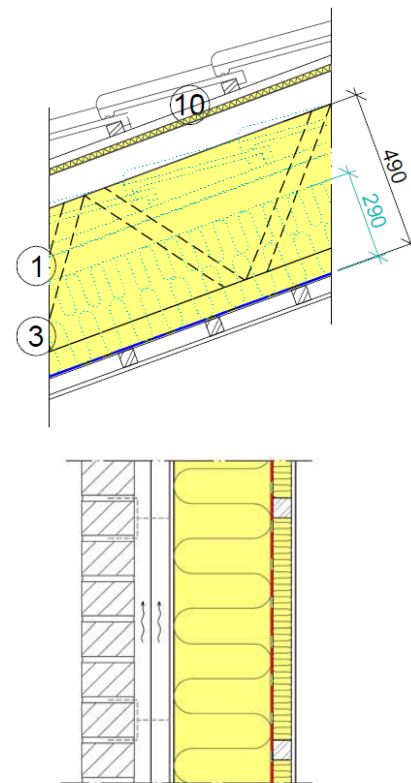
TTY, Rakennustekniikan laitos

LÄMMÖNERISTYKSEN LISÄYKSEN VAIKUTUKSET

- Lämmöneristysten lisääminen heikentää monien vaipparakenteiden kosteusteknistä toimintaa:
  - Ulko-osat viilenevät, jolloin kosteuden kondensoituminen ja homeen kasvulle suotuisat olosuhteet lisääntyvät rakenteissa.
  - Rakenteiden vikasietoisuus heikkenee samasta syystä.
  - Lämmöneristekerroksen vesihöyrynvastuksen kasvaessa eristeen sisäpuolisten kivirakenteiden kuivuminen hidastuu.
- Kriittistä eristyspaksuutta ei ole löydettävissä. Lämmöneristysten kasvaessa tilanne muuttuu vain pikku hiljaa huonommaksi.
- Rakenteiden kosteusteknistä toimintaa voidaan parantaa merkittävästi rakenteita muuttamalla ja liitoksien ja detaljien erilaisella toteutuksella.
- Korjausrakentamisen puolella rakenteiden lisäeristäminen voi edellyttää rakenteellisten muutosten lisäksi myös teknisten laitteiden käyttöä (lämmitin, kuivain, ohjattu koneellinen ilmanvaihto).
- Eristepaksuuksien lisääminen aiheuttaa myös rakennuksen jäähdytystarpeen lisääntymisen, jolloin eristämisen hyöty energiankulutuksen kannalta vähenee merkittävästi.

RAKENNERATKAISUJEN JA TOTEUTUSTAPOJEN MUUTTUMINEN

- Lämmöneristepaksuuksien lisääminen muuttaa vaipparakenteita monessa tapauksessa niin paljon, että rakenteiden toteutustavat ja tuotantotekniikat muuttuvat.
  - kokemusperäinen tieto uusista rakenteista puuttuu
  - suunnittelu- ja asennusvirheet kasvavat
- Rakenteiden rakennusfysikaalisen toiminnan kokonaisvaltainen suunnittelu ja toteutus ovat haastavia tehtäviä, jotka vaativat kokemusta ja laajaa asiantuntemusta.
  - koulutusta tarvitaan paljon lisää
- Suuret muutokset yhdistettynä tiukkaan aikatauluun
  - puutteellinen suunnittelu
  - liian lyhyet kuivumisajat
  - virheiden merkitys korostuu vikasietoisuuden heikentyessä

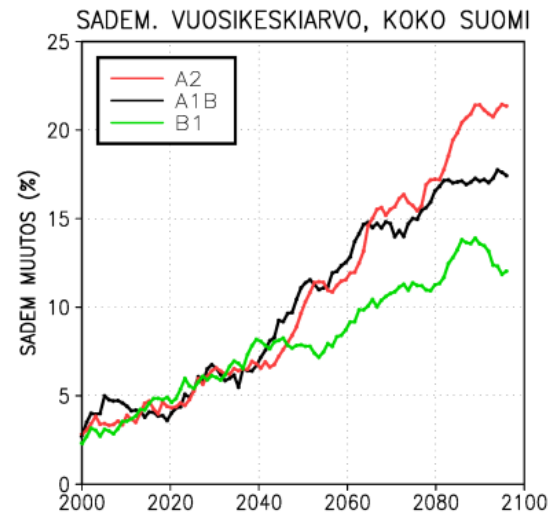
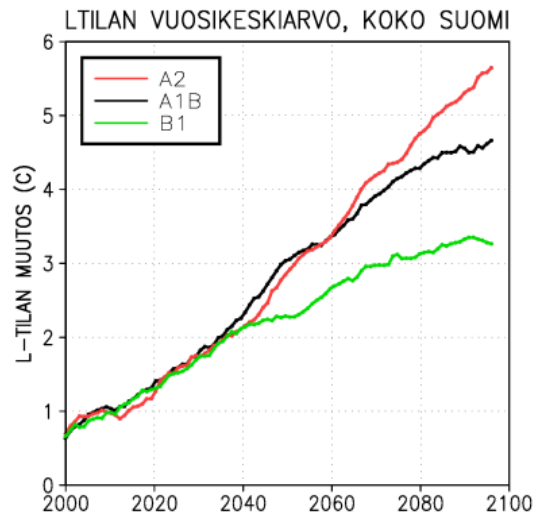

Kaikessa rakentamisessa rakennusaikaisen kosteudenhallinnan merkitys korostuu!

ILMASTONMUUTOKSEN VAIKUTUKSET

Lämpötilan ja sademäärän muutos Suomessa tulevina vuosikymmeninä

Lämpötila

Sademäärä

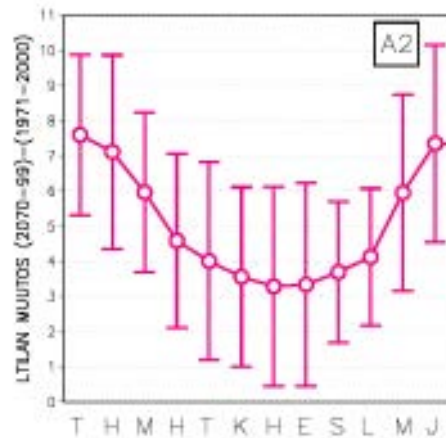
Kuvat: Ilmatieteen laitos

- Viistosaderasitus julkisivupinnoille kasvaa.
- Homeen kasvulle otolliset olosuhteet lisääntyvät rakenteiden ulko-osissa.
- Kosteuden siirtyminen ulkoa sisälle päin lisääntyy varsinkin julkisivuissa, joihin imeytyy sadevettä.
- Kesäaikana homehtumis- ja kondenssiriski lisääntyy näissä rakenteissa myös rakenteiden sisäpinnan lähellä.

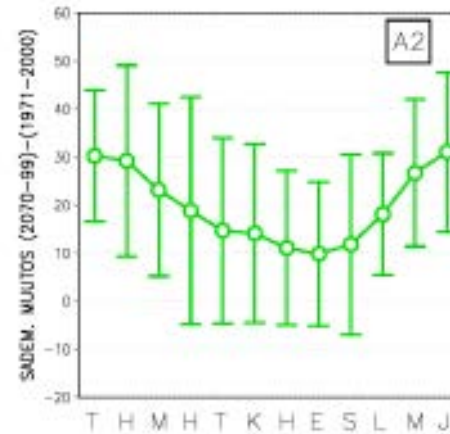
ILMASTONMUUTOKSEN VAIKUTUKSET

Lämpötilan ja sademäärän muutos Suomessa eri kuukausina vuosina 2070 - 2099 verrattuna vuosiin 1971 - 2000

Lämpötila

Sademäärä

Kuvat: Ilmatieteen laitos

- Homeen kasvulle otolliset olosuhteet lisääntyvät varsinkin syksyllä ja talvella.
- Rakenteiden kuivuminen hidastuu syksyllä ja talvella.
- Myös pilvisuus lisääntyy syksyllä ja talvella, jolloin kuivuminen hidastuu entisestään.
- Sulamis-jäätymissyklit lisääntyvät talvella, jolloin riski kivirakenteiden pakkasrapautumiselle lisääntyy.

VAIPPARAKENTEIDEN TARKASTELUT FRAME-HANKKEESSA

Rakennusosa	Tutkimusmetodi		
	Laskenta	Laboratorio	Kenttä
1. Betonirakenteiset ulkoseinät	X		
2. Rankarakenteiset ulkoseinät	X		
3. Massiivirakenteet	X		
4. Rakenteiden sisäinen konvektio	X	X	
5. Tuulettetut yläpohjat	X		X
6. Ryömintätilaiset alapohjat	X		X
7. Ikkunat	X		

VAIPPARAKENTEIDEN KOSTEUSTEKNISEN TOIMINNAN ANALYSOINTIMENETELMÄ

Ilmatieteen laitoksen REFI -hankkeessa tehty kehitystyö (yhteistyöprojekti FRAME:n kanssa)

FRAME -hankkeessa tehty kehitystyö

ANALYSOINTIMENETELMÄN UUTUUSARVOT

- Ulkoilman olosuhteina käytetään rakenteiden kosteusteknisen toiminnan kannalta kriittisiä testivuotia (**Vantaa 2007** ja **Jokioinen 2004**), joiden valinnassa on otettu huomioon kaikki keskeiset ulkoilman olosuhdetekijät. Nykyilmaston testivuodet ovat todellisia toteutuneita vuosia.
- Testivuodet on valittu nykyilmaston lisäksi myös vuosien 2050 ja 2100 ilmastoista (**Vantaa 2067**, **Vantaa 2097**, **Jokioinen 2064** ja **Jokioinen 2094**). Tulevaisuuden testivuodet on määritetty A2 päästöskenaarion perusteella.
- Menetelmä soveltuu erityyppisten vaipparakenteiden tarkasteluun. Ulkoilman testivuosi valitaan tarkasteltavan rakenteen mukaisesti.
- Rakenteiden homehtumisriskin arvioinnissa käytetään VTT-TTY homeriskimallia, joka on kehittynein homeen kasvua kuvaava laskentamalli maailmassa. Mallin avulla voidaan arvioida konkreettinen homeen kasvun määrä halutussa tarkastelukohdassa.
- Sisäilman lämpötila- ja kosteusolosuhteiden mitoitusarvot perustuvat suomalaisissa asuinrakennuksissa mitattuihin arvoihin.
- Rakennusmateriaalien rakennusfysikaalisina ominaisuuksina käytetään valtaosin Suomessa käytettävien materiaalien arvoja.

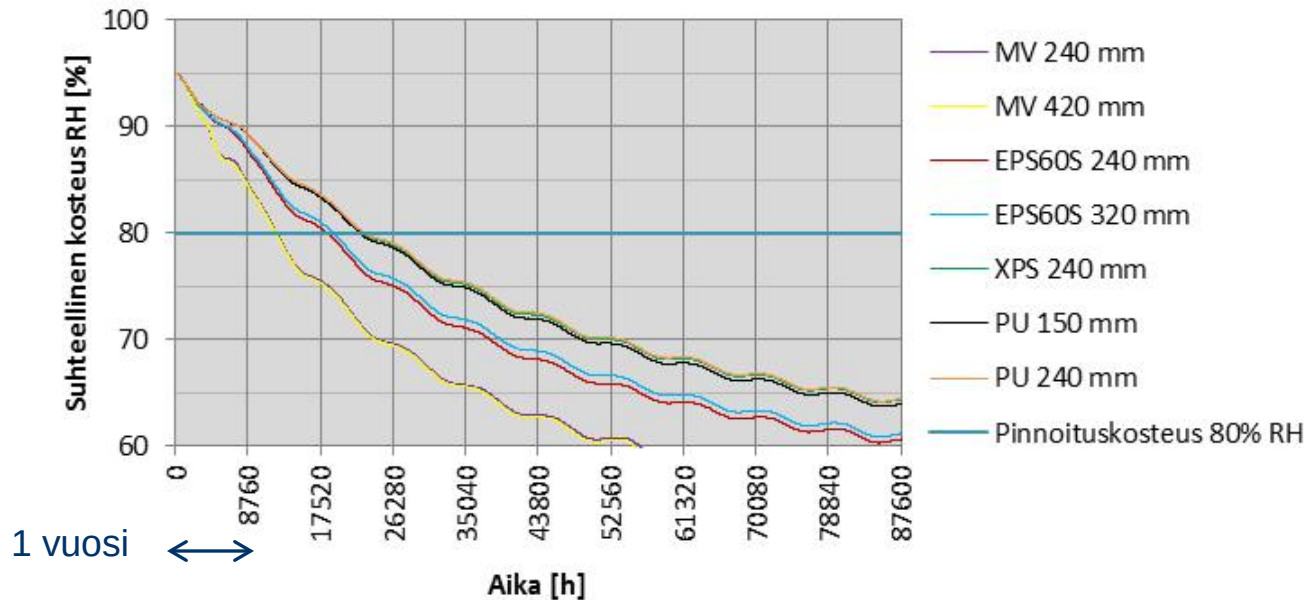

BETONIJULKISIVUJEN TOIMINTA

- Pakkasrapautumisvaurioita saattaa alkaa esiintyä vanhassa rakennuskannassa myös sisämaassa ilmastonmuutoksen myötä.
- Pakkasenkestävyyden suhteen nykyinen vaatimustaso on riittävä myös tulevaisuudessa. **Betonin lisähuokoistuksen on onnistuttava aina!**
- Raudoitteiden sijainti normien ja toleranssien mukaisiksi, eli riittävästi välikkeitä! Ruostumattomien terästen käyttö julkisivuissa on suositeltavaa (erityisesti pieliteräkset). Peitepaksuusvaatimustaso on riittävä.
- **Liitosten ja detaljien toimivuuteen tulee kiinnittää erityistä huomiota.** Näiden toiminnalla ratkaistaan koko rakenteen toimivuus!

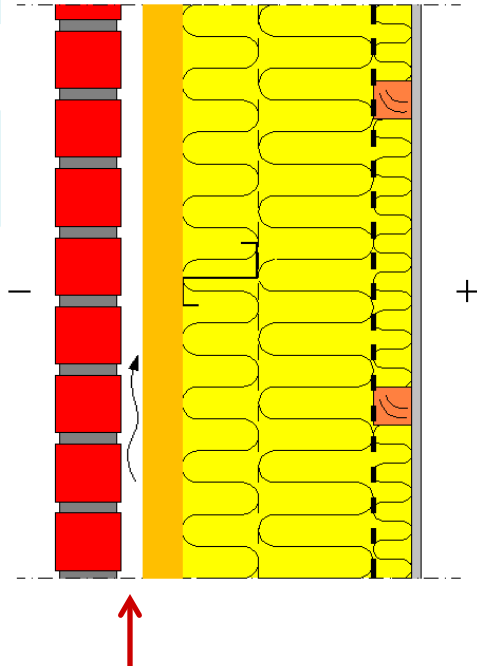
RAKENNUSAIKAISEN KOSTEUDEN KUIVUMINEN BETONIELEMENTIN SISÄKUORESTA

- Solumuovieristeitä käytettäessä sisäkuoren kuivumisaika pinnoituskosteuteen (tiivitä pinnoitteita käytettäessä) voi pidentyä seuraavasti verrattuna mineraalivillaeristeeseen:
  - 2 – 4 kk kuivumistaso 90 % RH
  - 6 – 12 kk kuivumistaso 80 % RH
- Solumuovieristeen paksuuden kasvattaminen lisää myös kuivumisaikaa.
- Polyuretaanieristettä käytettäessä kuivumisaika on pisin. Alumiinipinnoite lisää kuivumisaikaa, koska pinnoite estää kosteuden kuivumisen ulospäin kokonaan.

TIILIVERHOTTU PUURANKASEINÄ

Yhteenveto tuloksista

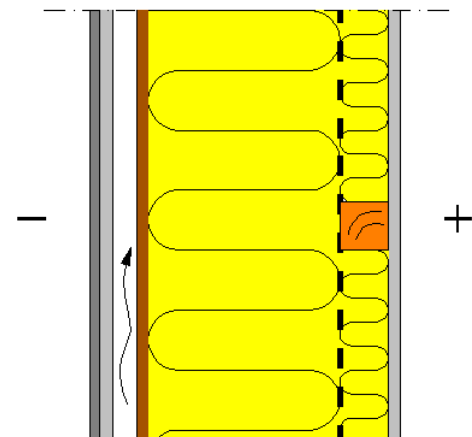
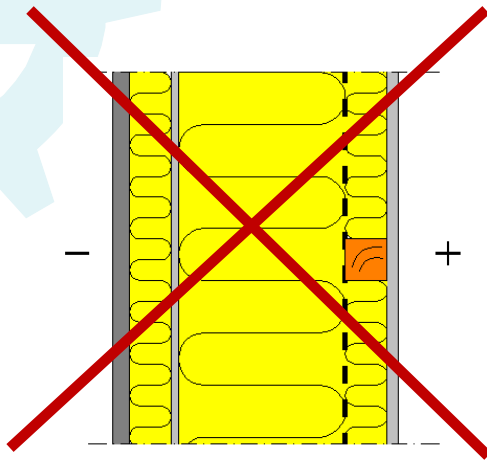

Korkeissa rakennuksissa (yli 10 m) tiiliverhouksen taakse tulee laittaa **kummaltakin puolelta tuuletettu höyrynsulkukerros (esim. teräsohutlevy).**

- Tiiliverhotussa puurankaseinässä homehtumisriski rakenteen ulko-osissa on erityisen suuri, koska tiiliverhoukseen kerääntynyt kosteus siirtyy sisäänpäin diffuusiolla.
→ **tuulensuojan tulee olla hyvin lämpöä eristävä** ja homehtumista kestävä
→ Vaihtoehtoisesti puurungon ulkopinnassa voidaan käyttää esim. teräsprofiilista tehtyä ristikoolausta
- Vuoden 2050 ilmastossa (rakenteen U-arvo $0,12 \text{ W}/(\text{m}^2\text{K})$) tuulensuojan lämmönvastuksen tulee olla vähintään **$1,6 \text{ m}^2\text{K}/\text{W}$** (esim. 50 mm mineraalivillalevy) ja vuoden 2100 ilmastossa **$2,7 \text{ m}^2\text{K}/\text{W}$** (esim. 100 mm mineraalivillalevy).
- Voimakasta homehtumisriskiä esiintyy myös höyrynsulun sisä- ja ulkopuolella pystyrungon kohdalla, jos sisäpuolella käytetään ristikoolausta ja tuulensuojan lämmönvastus ei ole riittävä.
- Tiiliverhotun rakenteen päällystäminen vesitiiviillä pinnoitteella ei ole suositeltavaa. Kaikkia rakoja ei kyetä tukkimaan, jolloin vesi valuu tiiliverhouksen vuotokohtiin ja seurauksena voi olla puurungon lahovauriot rakenteen alaosassa tai tiilen pakkasrapautuminen vuotokohdissa.

ERISTERAPATTU RANKASEINÄ

Yhteenveto tuloksista

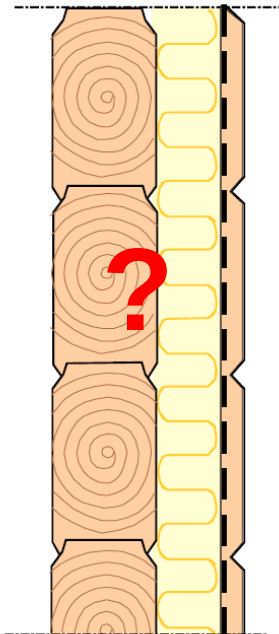
- Eristerapattujen puu- ja teräsrankaseinien kastuminen saumakohtien kosteusvuotojen seurauksena sekä kosteuden hidas kuivuminen aiheuttavat homeen kasvua rakenteen ulko-osissa.
- EPS-eristeen käyttö rapatussa rankaseinässä pahentaa tilannetta entisestään, koska ulkopinnan vesihöyrynvastus kasvaa ja näin ollen rakenteen kuivuminen heikkenee.
- Paksurapattu rakenne ei toimi hyvin edes ideaalitulanteessa, koska se kerää sadevettä samalla tavoin kuin tiiliverhottu seinä.

→ **Rapattu pintarakenne tulee erottaa sisemmästä seinäosasta kuivumisen mahdollistavalla tuuletusraolla esim. levyrappauksella.**

Puurakenteen päälle tehdyissä eristerappausrakenteissa on todettu erittäin paljon kosteusvaurioita Ruotsissa ja Pohjois-Amerikassa.

SISÄPUOLELTA ERISTETTY MASSIIVIRAKENNE

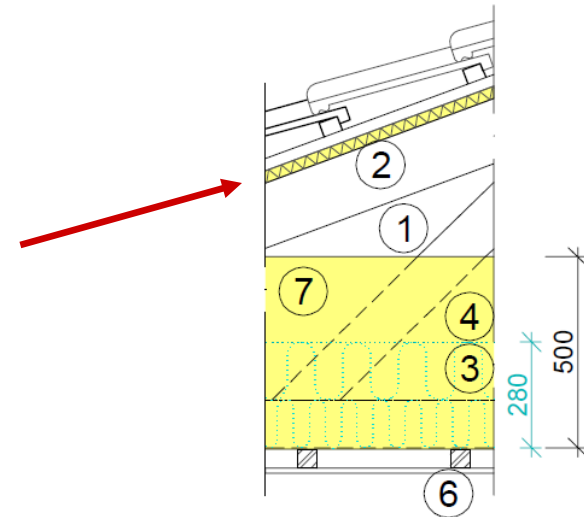
Sisäpuolelta lisäeristetyin massiivirakenteen toiminnan edellytyksiä:

- **Ilmavuodot sisältä eristeen taakse on estettävä!**
- Rakenteessa on oltava aina myös riittävä höyrynsulku eristeen lämpimällä puolella.
- Avohuokoisia lämmöneristeitä käytettäessä muovikalvon tai muovitiivistyspaperin käyttö on paras ratkaisu.
- Solumuovieristeitä käytettäessä eristeen oma vesihöyrynvastus muodostaa riittävän höyrynsulun lämmöneristettä lisättäessä.
- **Kevytbetonirakenne on rapattava** ulkopuolelta, jotta viistosade ei pääse kastelemaan seinää.
- **Hirsiseinässä on estettävä viistosateen tunkeutuminen saumojen kautta eristetilaan** (esim. paisuvat saumatiivisteet)
- Rakenteen on päästävä kuivumaan riittävästi ennen sisäpuolisen lämmöneristeyksen ja höyrynsulun laitoa.
- Kosteutta läpäisevän ilmansulun käyttö ei paranna avohuokoisella lämmöneristeellä eristetyin rakenteen kuivumista sisäänpäin.

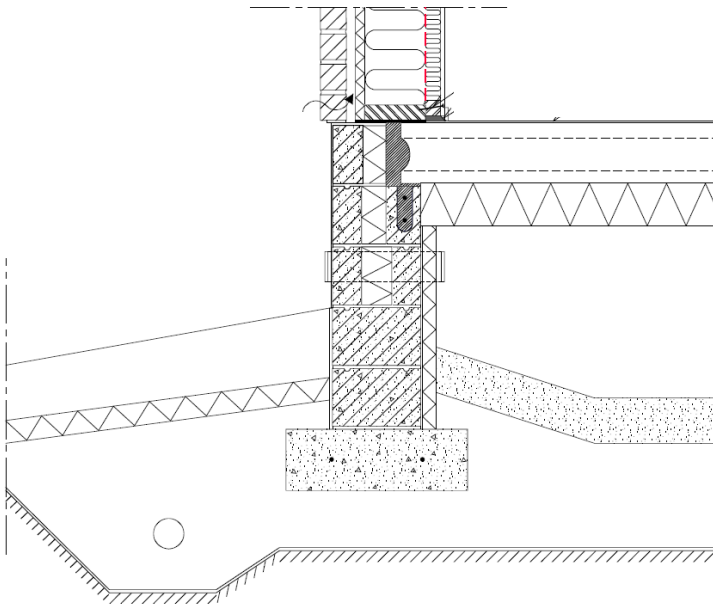
PUURAKENTEINEN TUULETETTU YLÄPOHJA

- Homehtumisriski lisääntyy voimakkaasti puurakenteiden ulko-osissa ilmastonmuutoksen ja lämmöneristysten lisäyksen vaikutuksesta.
- Uusissa rakennuksissa tuuletustilan toimintaa kannattaa parantaa ensisijaisesti **lämpöä eristävällä aluskatteella**.
- Vuoden 2050 ilmastossa riittävä aluskatteen lämmönvastus on n. **0,5 m²K/W** (esim. 20 mm XPS-eristettä).
- Vuoden 2100 ilmastossa vastaava arvo on **1,0 m²K/W** (esim. 40 mm XPS-eristettä).
- Yläpohjaa tulee tuulettaa kohtuullisesti.
Suositeltava ilmanvaihtokerroin on 0,5 – 1,0 1/h.
- **Yläpohjan ilmatiiviys on erittäin tärkeä.**
- Vinoissa yläpohjissa lämmöneristys toteutetaan puupalkkien yläpuolelle laitettavalla tuulensuojalla.
- Vanhoissa rakennuksissa yläpohja on pyrittävä saamaan **ilmatiiviiksi** aina, kun lämmöneristystä lisätään.
Tarvittaessa yläpohjaa voidaan myös lämmittää.

Kuva: Hedtec Oy, Olosuhdevahti

RYÖMINTÄTILAINEN ALAPOHJA

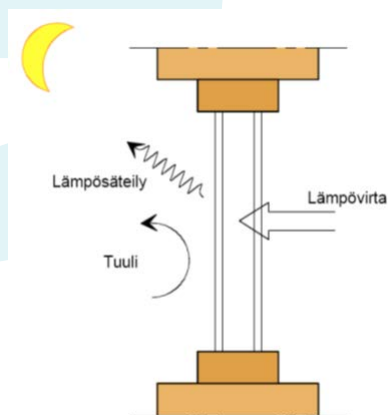
Alapohjan toimivuuden edellytyksenä on lisäksi monet aiemmin korostetut asiat:

- Eloperäinen materiaali tulee poistaa ryömintätilasta.
- Maapohja ei saa olla monttu.
- Salaojasorakerros perusmaan päälle ja perusmaan pinnan kallistus ulospäin salaojiin.

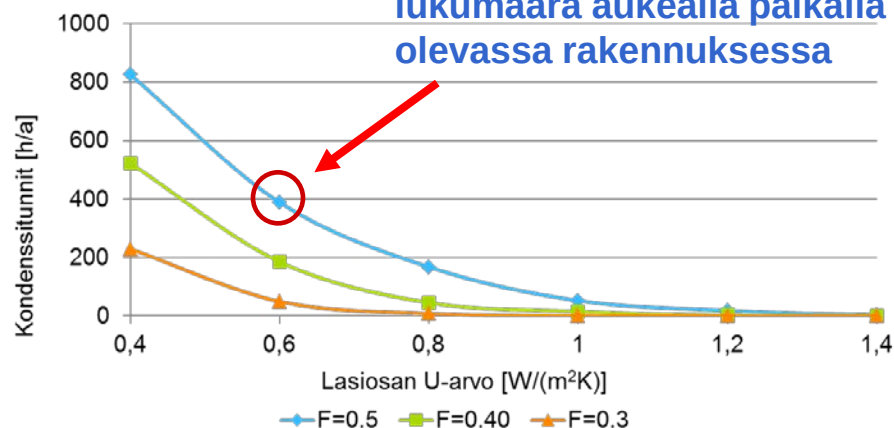
- **Ryömintätilan pohja tulee lämpöeristää** varsinkin puurakenteista alapohjaa käytettäessä.
  - lämmöneristys vähentää maan viilentävää vaikutusta ryömintätilassa
  - lämmöneristys alentaa maapohjan lämpötilaa, jolloin diffuusiolla maasta haihtuvan kosteuden määrä vähenee
- Vuoden 2050 ilmastossa maan pinnan lämmönvastus tulee olla vähintään **1,3 m²K/W** (esim. 50 mm EPS tai 150 mm kevytsoraa).
- Puuvasojen alapuolelle tarvitaan hyvin lämpöä eristävä tuulensuoja, jonka lämmönvastus on vähintään **0,4 m²K/W**. Tuulensuojan tulee olla hyvin kosteutta kestävä.
- **Alapohjarakenteen ilmatiiviys on erittäin tärkeä.**
- Ryömintätilaa tulee tuulettaa kohtuullisesti. Suositeltava ilmanvaihtokerroin on 0,5 – 1,0 1/h.
- Koneellinen kuivatus tai lämmitys ei ole välttämätön, jos alapohja tehdään muuten rakenteellisesti oikein.

IKKUNOIDEN KONDENSOITUMISRISKIN LISÄÄNTYMINEN

**Kondenss tuntien
lukumäärä aukealla paikalla
olevassa rakennuksessa**

- Ikkunoiden kondensoitumista esiintyy eniten aamuyön tunteina syksyllä.
- Ikkunan lasiosan U-arvoa ei tule enää pienentää (nykyisin tasolla n. $0,6 \text{ W/(m}^2\text{K)}$) ellei ulkopinnan emissiviteettiä alenneta.
- Varjostukset vähentävät kondensoitumista ja ikkunan ulkopinnan matalaemissiviteetipinta (selektiivipinta) poistaa sen kokonaan.
- Ikkunan U-arvoa voidaan parantaa myös karmin U-arvoa parantamalla.

Matalaemissivitetettipintojen (selektiivipinta) lisääminen ikkunaan

heikentää matkapuhelimien kuuluvuutta

osassa rakennuksista (mm. betonirakenteiset sekä tiiviillä alumiinilaminaattipintailla polyuretaanieristeillä toteutetut rakennukset).

ULKOSEINIEN SISÄINEN KONVEKTIO

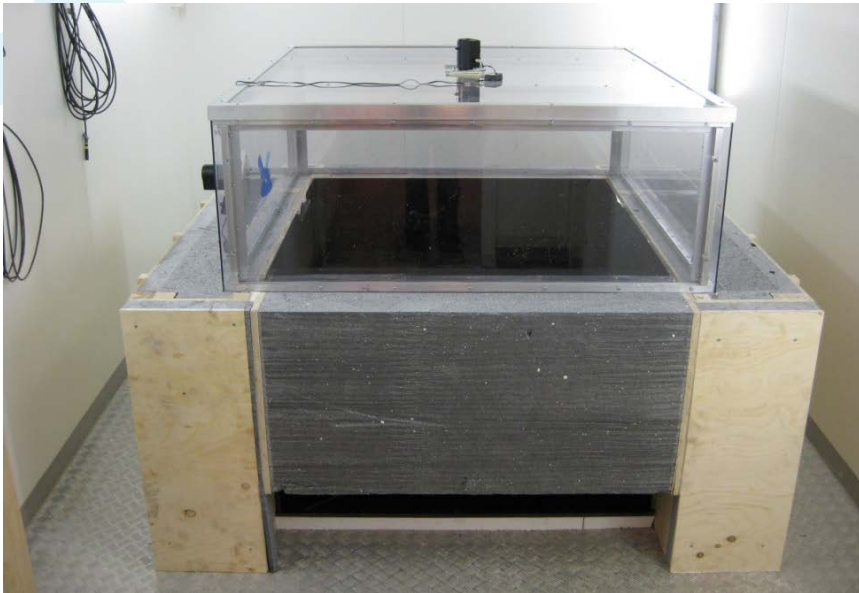
TTY:n rakennusfysikaalinen tutkimuslaitteisto:

- Ulkoseinärakenteissa sisäinen konvektio ei ole merkittävää, jos lämmöneristekerroksen paksuus on enintään 200 mm.
- 300 mm paksulla yhtenäisellä eristeellä sisäinen konvektio lisää lämpöenergian kulutusta keskimäärin n. 10 %.
- Lämmöneristyskerrokseen laitettava pystysuuntainen konvektiokatko vähentää konvektiota, mutta ei välttämättä poista konvektion vaikutusta kokonaan.
- Uudessa RakMK C4:ssä annetut U-arvon laskentaohjeet ottavat sisäisen konvektion vaikutuksen kohtuullisen hyvin huomioon ulkoseinärakenteissa.

YLÄPOHJIEN SISÄINEN KONVEKTIO

TTY:n yläpohjarakenteiden tutkimuslaitteisto:

- Yläpohjarakenteissa sisäinen konvektio voi lisätä paksujen (600 mm) puhalluseristeiden läpi siirtyvää lämpövirtaa enimmillään jopa 30 - 50 %. Lämmöneristepaksuutta lisääessä konvektion suhteellinen osuus lisääntyy.
- Hyvin vesihöyryä läpäisevän tuulensuojan käyttö lämmöneristeen yläpinnassa ei vähennä sisäistä konvektiota puhalletussa lasivillaeristeessä. Puhalletussa puukuitueristeessä konvektio vähenee jonkin verran.
- 100 mm levyristeen käyttö puhalletun lasivillaeristeen alapuolella vähentää sisäistä konvektiota.
- Sisäisen konvektion vaikutusta voidaan vähentää oleellisesti pienentämällä puhalluseristeen ilmanläpäisevyyttä tai korvaamalla puhalluserite levyristeellä.
- Nykyiset U-arvon laskentaohjeet eivät ota sisäisen konvektion vaikutusta huomioon riittävästi yläpohjarakenteissa.

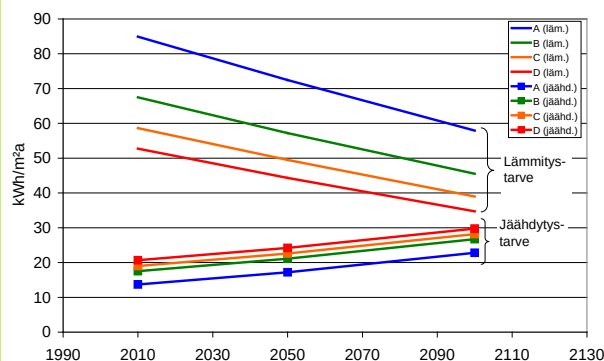
TILOJEN JA ILMANVAIHDON LÄMMITYS- JA JÄÄHDYTYSTARVE 2010 - 2100

Lämmöneristystaso:

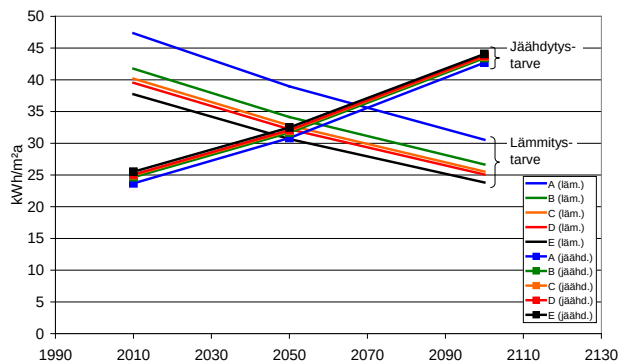
Rakennus	U-arvot, W/m²K			Lämmöneristystason valintaperuste:
	US	YP	AP	
Pientalo				
A	0.24	0.15	0.24	Normitaso C3 (2008)
B	0.17	0.09	0.16	Normitaso C3 (2010)
C	0.12	0.08	0.07	Matalaenergiapientalo (RIL 249-2009)
D	0.08	0.07	0.10	Passiivipientalo (RIL 249-2009)
Kerrostalo ja toimisto ¹				
A	0.24	0.15	0.24	Normitaso C3 (2008)
B	0.17	0.09	0.16	Normitaso C3 (2010)
C	0.14	0.08	0.12	Matalaenergiakerrostalo (RIL 249-2009)
D	0.12	0.08	0.10	Passiivikerrostalo (RIL 249-2009)
E	0.08	0.07	0.10	Passiivipientalo (RIL 249-2009)

¹ Toimistossa vain US ja YP:n lämmöneristystaso otettu huomioon. (Toimistossa AP:n lämpöhäviöitä ei ole otettu huomioon kellarikerroksessa sijaitsevan paikatustilan vuoksi.)

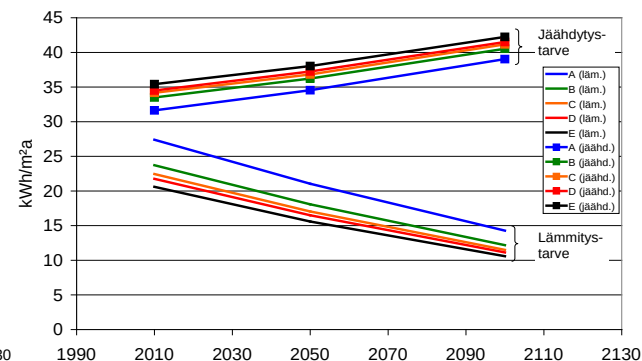
Pientalo:

Toimisto:

Kerrostalo:

ILMASTONMUUTOKSEN JA LÄMMÖNERISTYKSEN LISÄYKSEN VAIKUTUKSET RAKENNUSTEN ENERGIANKULUTUKSESSA

- Vaikka tilojen jäähdytystarve katettaisiin ensisijaisesti passiivisilla jäähdytysratkaisuilla, tutkittujen vaipparakenteiden (US, YP ja AP) **lämmöneristyksen lisääminen v. 2010 määräysten mukaisesta vertailutasosta ei ole kerrosaloissa ja toimistoissa kannattavaa**, koska ostoenergiansäästö on marginaalinen. **Pientaloissa asia riippuu siitä, kuinka pitkä takaisinmaksuaika lisäeristämiselle voidaan hyväksyä.**
- Kerrostaloissa ja toimistorakennuksissa jo vuoden 2008 rakentamismääräysten mukaiset U-arvotasot tutkittujen vaipan osien osalta olisivat olleet energiansäästön kannalta varsin riittäviä.
- Tulevaisuudessa rakennusten lämmitystarve vähenee ja jäähdytystarve kasvaa.
- Lämmöneristystason lisäämisellä saavutettava energiansäästö tulee ilmastomuutoksen myötä edelleen pienenemään.
- Rakennusten energiankulutusta voidaan hieman pienentää hyödyntämällä rakenteiden termistä massaa.
- Rakennusten energiankulutusta voidaan jatkossa pienentää erityisesti energia-
tehokkailla lämmitys- ja jäähdytysratkaisuilla sekä passiivisilla jäähdytystavoilla.

YHTEENVETO TUTKIMUSTULOKSISTA (rakenteiden kosteustekninen toiminta)

- Kosteusvaurioiden riski lisääntyy monissa tavanomaisissa vaipparakenteissa **ilmastonmuutoksen ja lämmöneristyksen lisäyksen vaikutuksesta**. Toisaalta on myös monia rakenteita, joissa nämä tekijät eivät vaikuta merkittävästi rakenteiden toimintaan.
- Rakenteissa tapahtuvien olosuhteiden muuttumisen lisäksi rakenteiden kosteusriskit lisääntyvät myös **rakenneratkaisujen, rakenteiden dimensioiden ja toteutustapojen muutosten seurauksena**.
- Lähes kaikki vaipparakenteet saadaan toimiviksi myös seuraavan 100 vuoden aikana rakenteellisten muutosten ja toteutusohjeiden muutoksien avulla.
- Puurakenteiden kosteusteknistä toimintaa voidaan parantaa merkittävästi laittamalla kantavien rakenteiden ulkopuolelle lämmöneristystä.
- Betoni- ja kivirakenteiden kuivumiseen on varattava lisää aikaa, jos niiden ulkopuolella käytetään lämmöneristeenä solumuovieristeitä. Betonirakenteiden nykyiset toteutusohjeet raudoitteiden asennuksen ja betonin pakkaskestävyyden suhteen ovat riittäviä.
- Matalaenergiarakentamisen mukanaan tuomat uudet rakenneratkaisut ja toimintatavat edellyttävät **paljon lisää koulutusta**.

ILMASTONMUUTOKSEN JA LÄMMÖNERISTYKSEN LISÄYKSEN VAIKUTUKSIA TAVANOMAISISSA VAIPPARAKENTEISSA

Vaatii lisää kuivumisaikaa	Vaatii rakenteellisia muutoksia	Käytöstä on syytä luopua
- solumuovieristeiset betoni-sandwich- ja sisäkuorielementit - ulkopuolelta solumuovieristeillä eristettävät kivirakenteet - sisäpuolelta lisäeristettävät massiivirakenteet Kivirakenteen riittävä kuivuminen on varmistettava, jos rakenne pinnoitetaan sisäpuolelta vesihöyrytiivillä pinnoitteella tai materiaalilla tai peitetään kaapistoilla tai muilla kuivumista rajoittavilla rakenteilla. Sisäpuolelta lämpöeristettyjen massiivirakenteiden riittävä kuivuminen on varmistettava ennen sisäpuolen lämmöneristysten ja höyrynsulun laittamista.	- puurakenteinen yläpohja (lämpöä eristävä aluskate/ tulensuoja, vähemmän ilmaa läp. lämmöneriste) - tiiliverhottu puurankaseinä (lämpöä eristävä tuulensuoja, erillinen höyrynsulkukerros tuuletusrakoon yli 10 m korkeissa seinissä) - sisäpuolelta lisäeristetty hirsiseinä (ilmanpitävä ja riittävä höyrynsulku) - ryömintätilainen alapohja (maanpinnan lämmöneristys, lämpöä eristävä ja kosteutta kestävä tuulensuoja puurakenteis. alapohjassa) - maanvastainen alapohja (routaeristysten lisäys) - ikkunat (ulkolasin ulkopintaan matala-emissiviteettipinta)	- tuulettumaton eristerappaus puurankarakenteen tai massiivipuurakenteen päällä Korvaavana rakenteena voidaan käyttää esim. tuuletetun levyverhouksen päälle tehtyä rappausta tai muuta ratkaisua, jossa rakenne tuuletetaan.

Taulukossa esitetyt asiat ovat voimassa myös vanhoja rakenteita korjattaessa ja lisäeristettäessä.

FRAME -PROJEKTIIN LIITTYVÄT JULKAISUT (TTY rakennetekniikka)

Tutkimusraportit:

- *Vinha et al.* Ilmastomuutoksen ja lämmöneristykseen lisäyksen vaikutukset vaipparakenteiden kosteusteknisessä toiminnassa ja rakennusten energiankulutuksessa (julkaistaan joulukuussa 2012)
- *Lahdensivu et al.* Matalaenergia- ja passiivitalojen rakenteiden ja liitosten suunnitteluohjeita. 2012
www.tut.fi/fi/yksikot/laitokset/rakennustekniikka/tutkimus/rakennetekniikka/rakennusfysiikka/frame/

Diplomityöt:

- *Mäkitalo, M.* Puurunkoisten ulkoseinien kosteustekninen toimivuus nykyisessä ja tulevaisuuden ilmastossa. 2012
- *Nurmi, S.* Massiivirakenteen sisäpuolisen lisälämmöneristämisen vaikutus rakenteen kosteustekniseen toimintaan. 2012
- *Pakkanen, T.* Sisäisen konvektion vaikutus yläpohjan lämmöneristävyyteen (julkaistaan joulukuussa 2012)
- *Laukkarinen, A.* Tuuletetun yläpohjan lämpö- ja kosteustekninen toiminta nykyisessä ja tulevaisuuden ilmastossa (julkaistaan helmi-maaliskuussa 2013)

Muiden projektien julkaisut:

- *Aho & Korpi (toim.)* Ilmanpitävien rakenteiden ja liitosten toteutus asuinrakennuksissa. 2009.
- *Vinha et al.* Rakennusmateriaalien ja rakenteiden homehtumisriskin laskennallinen arviointi (julkaistaan tammikuussa 2013)

FRAME -PROJEKTIIN LIITTYVÄT JULKAISUT (TTY rakennustuotanto ja -talous)

Diplomityöt:

- *Toivari, O.-P.* Kosteudenhallinnan ja sääsuojauksen taloudellinen tarkastelu. 2011.
- *Hämäläinen, J.* Rakennustyömaan energiatutkimus. 2012.

Kandidaatintyöt ja erikoistyöt:

- *Lassila A.-P.* Rakentamisen aikainen rakenteiden tehokas kuivattaminen. 2011.
- *Hämäläinen, J.* Energiankäyttö Ruotsin rakennustyömailla. 2011.
- *Pippuri, T.* Vaipan läpi johtuva energia rakennusaikana. 2012.

Muut julkaisut:

- Kosteuden hallinnan opetusdiasarja
- Työmaan ilmanvaihdon ja lämmityksen suunnittelu
- Tiivis holvi ja sandwich-elementin suojaus
+ muuta materiaalia

Julkaisut löytyvät TTY/ RTT:n kotisivuilta: www.tut.fi/site/

FRAME -PROJEKTIIN LIITTYVÄT MUUT JULKAISUT

Ulkoilman testivuodet:

- Nykyilmasto, 2050-ilmast, 2100-ilmast, yhteensä **6 testivuotta**
- Julkaistu Ilmatieteen laitoksen nettisivuilla (myöhemmin myös TTY:n sivuilla):
www.ilmatieteenlaitos.fi/rakennusfysiikan-ilmastolliset-testivuodet/

Ilmatieteen laitoksen julkaisut:

- *Jylhä, K. et al.* Arvioita Suomen muuttuvasta ilmastosta sopeutumistutkimuksia varten, ACCLIM-hankkeen raportti. Raportti 2009:4. 2009.
- *Jylhä, K. et al.* Rakennusten energialaskennan testivuosi 2012 ja arviot ilmastomuutoksen vaikutuksista. Raportti 2011:6. 2011.
- *Ruosteenoja, K. et al.* Rakennusfysiikan testivuosien sääaineistot suomen muuttuvassa ilmastossa. Raportti 2012/ 2013 (julkaistaan joulutammikuussa)

FRAME-projektin seminaariaineistot ja julkaisut:

- Julkaistaan Rakennusteollisuus RT:n nettisivuilla:
www.rakennusteollisuus.fi/frame/

RIL:n julkaisut:

- RIL 107-2012. Rakennusten veden- ja kosteudeneristysohjeet. 2012.
- RIL 225-2013. Rakennusosien lämmönläpäisykertoimien laskenta. (julkaistaan v. 2013)
- RIL 255-2013. Rakennusfysiikan käsikirja. (pyritään julkaisemaan v. 2013)